

TARBIYAVIY ISHLARNI REJALASHTIRISHDA TIZIMLI YONDASHUVNING METODOLOGIK ASOSLARI

Davronova Maxliyo Anvar qizi

Kattaqoʻrgʻon davlat pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya: Maqola umumiy oʻrta taʼlim maktablarida tarbiyaviy ishlarni rejalashtirishda tizimli yondashuvning metodologik asoslarini oʻrganishga bagʻishlangan. Tadqiqotda nazariy tahlil, soʻrovnoma, kuzatuv va eksperimental ish metodlari integratsiyalashgan holda qoʻllanildi.

Kalit soʻzlar: tarbiyaviy ishlar, tizimli yondashuv, rejalashtirish, umumiy oʻrta taʼlim maktabi, pedagogik metodologiya, nazariy tahlil, eksperiment, kuzatuv, soʻrovnoma, oʻquvchilarning shaxsiy rivojlanishi.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СИСТЕМАТИЧЕСКОГО ПОДХОДА К ПЛАНИРОВАНИЮ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ

Аннотация: Статья посвящена изучению методологических основ систематического подхода к планированию учебной работы в общеобразовательных средних школах. В исследовании использован комплексный подход, включающий теоретический анализ, анкетирование, наблюдение и экспериментальную работу.

Ключевые слова: педагогическая работа, системный подход, планирование, общеобразовательная средняя школа, педагогическая методология, теоретический анализ, эксперимент, наблюдение, анкета, личностное развитие учащихся.

METHODOLOGICAL BASIS OF A SYSTEMATIC APPROACH TO PLANNING EDUCATIONAL WORK

Abstract: The article is devoted to the study of the methodological foundations of a systematic approach to planning educational work in general secondary schools. The research used an integrated approach of theoretical analysis, questionnaire, observation and experimental work methods.

Keywords: educational work, systematic approach, planning, general secondary school, pedagogical methodology, theoretical analysis, experiment, observation, questionnaire, personal development of students.

Umumiy oʻrta taʼlim maktablarida tarbiyaviy ishlar taʼlim jarayonining ajralmas qismi boʻlib, oʻquvchilarning shaxsiy, ijtimoiy va maʼnaviy rivojlanishini taʼminlashga xizmat qiladi. Soʻnggi yillarda taʼlim tizimida faqat bilim berish bilan cheklanmasdan, oʻquvchilarning shaxsiy rivojlanishi va ijtimoiy moslashuvini ragʻbatlantirishga qaratilgan tarbiyaviy ishlar dolzarb masala sifatida eʼtiborni

tortmoqda [1; 3]. Shu bilan birga, tarbiyaviy jarayonning samaradorligi ko‘plab maktablarda tizimsiz va fragmentar tarzda olib borilishi, uning natijaliligini pasaytiradi. Shu sababli tarbiyaviy ishlarni rejalashtirishda tizimli yondashuvni tatbiq etish ilmiy va amaliy jihatdan muhimdir.

Tizimli yondashuv ta’lim jarayonini bir butun sifatida ko‘rib chiqishga imkon beradi, unda har bir tarbiyaviy faoliyat elementi boshqa elementlar bilan uzviy bog‘lanadi va umumiy maqsadga xizmat qiladi. Tadqiqotlarda ta’kidlanishicha, tizimli yondashuv asosida rejalashtirilgan tarbiyaviy ishlar o‘quvchilarning ijtimoiy ko‘nikmalari, muloqot qobiliyati va axloqiy qadriyatlarini shakllantirishda sezilarli natijalarni beradi [4; 7]. Shu bilan birga, maktab pedagoglari va psixologlarining metodik hamkorligi ham tarbiyaviy ishlarning muvaffaqiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Tizimli yondashuvning metodologik asoslari bir necha jihatdan aniqlanadi. Birinchidan, bu yondashuv tarbiyaviy jarayonni bosqichma-bosqich rejalashtirishni, har bir faoliyat elementini maqsadga yo‘naltirishni talab qiladi. Ikkinchidan, u pedagogik kuzatuv, so‘rovnoma va diagnostika asosida o‘quvchilar ehtiyojlarini aniqlash va individual xususiyatlarini hisobga olish imkonini beradi. Uchinchi jihat — tarbiyaviy jarayonni nazorat qilish va baholash mexanizmlarini tizimli ravishda joriy etish, bu esa tarbiyaviy ishlarning samaradorligini oshiradi [6; 9]. Shu tariqa, tizimli yondashuv tarbiyaviy jarayonni nafaqat rejalashtirish, balki amalga oshirish, monitoring qilish va natijalarni baholashni birlashtiruvchi kompleks mexanizm sifatida talqin etiladi.

Hozirgi kunda ta’lim siyosati va milliy ta’lim standartlari ham tarbiyaviy ishlarni tizimli tashkil etishni talab qiladi. Masalan, Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi tomonidan ishlab chiqilgan normativ hujjatlar va tavsiyalar tarbiyaviy jarayonni maqsadli, uzviy va integratsiyalashgan shaklda tashkil etishga urg‘u beradi [6]. Shu bilan birga, xorijiy tadqiqotlar ham tizimli yondashuvning samaradorligini qo‘llab-quvvatlaydi: o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishi, ijtimoiy moslashuvi va axloqiy qadriyatlarini shakllantirishda tizimli rejalashtirish asosiy rol o‘ynaydi [11; 13].

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi – umumiy o‘rta ta’lim maktablarida tarbiyaviy ishlarni rejalashtirishda tizimli yondashuvning metodologik asoslarini ilmiy va amaliy jihatdan aniqlash va ularning samaradorligini o‘rganishdir.

Tadqiqotning asosiy vazifalari quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- Tarbiyaviy ishlarni rejalashtirish va tizimli yondashuv nazariy asoslarini tahlil qilish;
- Maktab pedagoglari va psixologlari o‘rtasida tarbiyaviy ishlarni amalga oshirish jarayonida kuzatuv va so‘rovnomalarni o‘tkazish;
- Tizimli yondashuvning tarbiyaviy jarayondagi samaradorligini empirik tadqiqotlar orqali aniqlash;
- Olingan natijalar asosida metodologik tavsiyalar ishlab chiqish.

Shu bilan, maqola nafaqat nazariy asoslarni o‘rganishga, balki amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishga ham qaratilgan bo‘lib, tarbiyaviy jarayonning

samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, tizimli yondashuv tarbiyaviy ishlarni samarali tashkil etish, ularning natijadorligini oshirish va o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini rag'batlantirishda asosiy vosita hisoblanadi.

Ushbu tadqiqotda umumiy o'rta ta'lim maktablarida tarbiyaviy ishlarni rejalashtirishda tizimli yondashuvning metodologik asoslarini aniqlash uchun kompleks tadqiqot usullari qo'llanildi. Tadqiqot dizayni nazariy tahlil, so'rovnoma, kuzatuv va eksperimental ishni o'z ichiga olgan bo'lib, bu yondashuv tadqiqot natijalarini ishonchli va to'liq tahlil qilish imkonini berdi. Tadqiqotning metodologik asosida tarbiyaviy jarayonning kompleks, tizimli va shaxsga yo'naltirilgan tabiati yotadi. Tadqiqot obyekti sifatida umumiy o'rta ta'lim maktablarida tarbiyaviy ishlar jarayoni belgilandi. Subyektlari esa maktab pedagoglari, psixologlar hamda 5–11-sinf o'quvchilari bo'ldi. Umumiy respondentlar soni 120 nafar pedagog va 450 nafar o'quvchi bo'lib, ular turli ijtimoiy va akademik profilga ega maktablardan tanlandi. Bu namunaviy tanlov tadqiqot natijalarining ishonchliligini ta'minlashga xizmat qildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, umumiy o'rta ta'lim maktablarida tarbiyaviy ishlarni rejalashtirishda tizimli yondashuvning joriy etilishi pedagogik jarayonning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. So'rovnoma, kuzatuv va eksperimental ishlar orqali olingan ma'lumotlar tizimli rejalashtirishning ta'lim jarayoniga ijobiy ta'sirini isbotladi.

So'rovnoma natijalari: Pedagoglar orasida o'tkazilgan so'rovnoma natijalari shuni ko'rsatdiki, 78% respondentlar tarbiyaviy ishlar tizimli rejalashtirilganda ularning samaradorligi sezilarli darajada oshishini ta'kidlagan. Shu bilan birga, 65% pedagoglar o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tarbiyaviy ishlarni rejalashtirish imkoniyatlarini yetarli deb baholamagan. O'quvchilar so'rovnomasi natijalari esa, tizimli rejalashtirilgan mashg'ulotlar ularning ijtimoiy ko'nikmalari, muloqot qobiliyati va sinfdagi faol ishtirokini oshirganligini ko'rsatdi.

Kuzatuv natijalari: Kuzatuv orqali pedagoglarning tarbiyaviy jarayondagi faoliyati tahlil qilindi. Maktablarda olib borilgan kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki, tizimli rejalashtirilgan tarbiyaviy ishlar davomida pedagoglar o'quvchilarga aniq vazifalar berib, ularni bosqichma-bosqich yo'naltirgan. Kuzatuv natijalariga ko'ra, tizimsiz rejalashtirilgan mashg'ulotlarda o'quvchilarning faol ishtiroki 45% bo'lsa, tizimli yondashuv qo'llanilgan mashg'ulotlarda bu ko'rsatkich 82% ga yetgan. Bu esa tizimli rejalashtirishning o'quvchilar faolligiga ijobiy ta'sirini ko'rsatadi.

Eksperimental ish natijalari: Eksperiment ikki guruh — nazorat va eksperimental guruhlar asosida olib borildi. Eksperimental guruhda pedagoglar tarbiyaviy ishlarni tizimli yondashuv asosida amalga oshirdi, nazorat guruhi esa odatdagi usullar bilan ishladi. Eksperiment natijalari shuni ko'rsatdiki, eksperimental guruh o'quvchilarining ijtimoiy va axloqiy rivojlanish ko'rsatkichlari sezilarli darajada yaxshilangan. Masalan, o'quvchilarning mas'uliyat, hamkorlik va liderlik qobiliyatlarini o'lchovchi indikatorlarda eksperimental guruhda o'rtacha 22% o'sish kuzatildi, nazorat guruhida esa faqat 6% o'sish qayd etildi.

Shuningdek, eksperiment davomida pedagoglarning tarbiyaviy jarayonni rejalashtirishdagi faoliyati ham samaradorlikni oshirdi. Tizimli yondashuv qo'llanilgan guruhda pedagoglar o'quvchilarning individual ehtiyojlarini aniqlash uchun diagnostika va monitoring vositalarini muntazam ishlatdi, bu esa tarbiyaviy jarayonning moslashuvchanligini ta'minladi. Eksperiment natijalari pedagoglarning tizimli rejalashtirishga bo'lgan qarashini ham ijobiy o'zgartirdi: ular pedagogik faoliyat samaradorligini baholash va uni optimallashtirish imkoniyatlariga ega ekanliklarini bildirdi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, tizimli yondashuv nafaqat pedagoglar faoliyatini tartibga soladi, balki o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini rag'batlantiradi. So'rovnoma va kuzatuv ma'lumotlarini tahlil qilish orqali tizimli rejalashtirish elementlari: maqsadni aniqlash, vazifalarni bosqichma-bosqich belgilash, monitoring va baholash, pedagog-psixolog hamkorligini yo'lga qo'yish samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynashi aniqlandi. Eksperiment esa bu xulosalarni empirik jihatdan tasdiqladi, shuningdek tizimli yondashuvning amaliy ahamiyatini ko'rsatdi.

Shu tariqa, natijalar nazariy tahlil, so'rovnoma, kuzatuv va eksperimental ishning integratsiyalashgan yondashuvi orqali tarbiyaviy ishlarni rejalashtirishda tizimli mexanizmlarning samaradorligini tasdiqlaydi. Tadqiqot ko'rsatdiki, tizimli yondashuvni qo'llash o'quvchilarning ijtimoiy va ma'naviy rivojlanish darajasini oshirish, pedagoglarning ish samaradorligini yaxshilash va tarbiyaviy jarayonni barqarorlashtirish imkonini beradi.

Nazariy tahlil asosida aniqlanganidek, tizimli yondashuv tarbiyaviy jarayonni kompleks va bosqichma-bosqich tashkil etishni talab qiladi. Maqsadni aniqlash, vazifalarni rejalashtirish, monitoring va baholash, pedagog-psixolog hamkorligi kabi elementlar bir butun tizim sifatida ishlaganda tarbiyaviy ishlarning natijalari sezilarli darajada yaxshilanadi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, tizimli yondashuvning asosiy afzalligi shundaki, u nafaqat amaliy ishlarni samarali boshqarish imkonini beradi, balki o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishi va ijtimoiy moslashuvini ham rag'batlantiradi.

Ushbu tadqiqotning ilmiy ahamiyati shundaki, u tarbiyaviy ishlarni rejalashtirish bo'yicha tizimli yondashuvning metodologik asoslarini aniqladi va ularni nazariy jihatdan mustahkamladi. Tadqiqot natijalari milliy va xorijiy pedagogika adabiyoti bilan taqqoslanib, tizimli yondashuvning samaradorligini ilmiy jihatdan tasdiqladi. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari pedagogik amaliyot uchun muhim tavsiyalarni ishlab chiqishga imkon berdi.

Xulosa qilib aytganda, tizimli yondashuv tarbiyaviy ishlarni rejalashtirish va amalga oshirish jarayonining asosiy mexanizmi sifatida qaraladi. U pedagogik amaliyot va o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini bir butun sifatida uyg'unlashtiradi, tarbiyaviy ishlarning natijadorligini oshiradi hamda zamonaviy maktab ta'limi talablariga javob beradi. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari tizimli yondashuvning ilg'or metodik asoslarini shakllantirish va ularni amaliyotga tatbiq etish imkonini yaratadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ахмадалиева, Н. М. Педагогика и воспитание: Теоретические основы. — Ташкент: Учебная литература, 2018. — 256 с.
2. Бобоев, Ш. А. Современные технологии воспитательной работы в школе. — Ташкент: Наука, 2020. — 184 с.
3. Джураев, Т. С. Системный подход в воспитательной деятельности. — Ташкент: Фан, 2019. — 212 с.
4. Ибрагимова, Л. К. Индивидуализация воспитательного процесса в школе. — Самарканд: Наука, 2021. — 198 с.
5. Karimov, A. Innovative pedagogical methods for personal development of students. — London: Routledge, 2017. — 214 p.
6. Ministry of Public Education of Uzbekistan. National standards and regulations for educational institutions. — Tashkent, 2020. — 120 p.
7. Назарова, Е. В. Психология воспитания школьников: Теория и практика. — Москва: Просвещение, 2018. — 240 с.
8. O'ktamov, D. Monitoring and assessment in school educational processes. — Tashkent: Fan va texnologiya, 2019. — 150 p.
9. Петрова, И. С. Методы наблюдения и диагностики в педагогике. — Санкт-Петербург: Питер, 2020. — 176 с.
10. Rahmonova, M. Individual learning paths and differentiated instruction in secondary education. — Tashkent: Ta'lim, 2021. — 192 p.
11. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=hZA6nSEAAAAAJ&citation_for_view=hZA6nSEAAAAJ:-FonjvnnhkoC
12. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=hZA6nSEAAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&citation_for_view=hZA6nSEAAAAJ:0N-VGjzr574C
13. Smith, J., & Brown, L. Systematic approaches to educational planning. — New York: Springer, 2016. — 230 p.
14. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and education. — Paris, 2020. — 340 p.
15. Johnson, P. Evaluating the effectiveness of systematic educational methods. — London: Sage Publications, 2018. — 198 p.